

Bonifacii IX. P. M. 1589—1596. Budapest 1888, 257. — 115. Visitatio can. 1756, 1079, 1115; Vis. can. Szilyiana 1778 (zvezek Tótság). Škof. arhiv v Szombathelyu; Catalogus cleri diaecesis Sabariensis, Sabariae 1795, 54; Schematismus diaecesis Sabariensis... 1851, 90 in 1889, 94. — 116. Visitatio generalis — 1627 — original, prim. I. Zelko, K zgodovini reformacije v Prekmurju, ČZN 1937, 112; Payrjeva objava v Egyháztörténeti emlékek, I, 102 in 128, je pomanjkljiva, ker je povzeta po overovljenem prepisu iz 1699, kjer je bila prva stran strgana. — 117. Payr, n. d., I, 292. — 118. J. M. Korabinsky, Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn. Pressburg 1786 — v uvodu; Isti, Atlas Regni Hungariae portatilis oder neue und vollständige Darstellung des Königreiches Ungarn auf 60 Tafeln, 1805, prim. XXIX. zemljevidno karto. — 119. Starine železnih in salajskih Slovencev, ČZN 1914, 4, 9, 11, 22 (cit. po posebnem odtisu); Vas-

vármegeye, Bpest 1898, 387. — 120. Visitatio can. 1698, v uvodu. Škofijski arhiv v Szombathelyu. — 121. Vis. can. 1698, 716—796. — 122. Vis. can. 1714 Schachiana, v uvodu 4. opomba. Škofijski arhiv v Szombathelyu. — 123. E. Klebel, Burgenland-Westungarn. Handbuch des Grenz- und Auslanddeutschtums. Band I, 676 (1955). — 124. Csánki, n. d., II, 715. — 125. Dr. O. Lamprecht, Das Deutschtum im Gebiete der einstigen Herrschaft Neuhaus. Zeitschrift des historischen Vereins für Steiermark, 53. Jgg, Graz 1959, 60. — 126. Wenzel, Cod. dipl. Arpad. cont., VI, 359. — 127. Vis. can. 1698 za župnijo Sv. Martin ob Rabi. Škof. arhiv v Szombathelyu. — 128. Prim. Fr. Miklošič, Lexikon palaeoslovenico-graeco-latinum. Vindobonae 1862—1865, 1098; M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, I, 281. — 129. Gradivo, V, št. 900; Csánki, n. d., II, 716—717. — 130. Balanyi Gy., Vallásos élet — iskolák. Magyar művelődéstörténet. I, 389, 376.

MANDELČEVI LJUBLJANSKI TISKI V KNJIZNICI NARODNEGA MUZEJA V LJUBLJANI

BRANKO REISP

Prvi ljubljanski tiskar Janez Mandelc je začel tiskati v Ljubljani poleti 1575. leta. Do leta 1581, ko mu je nadvojvoda Karel tiskanje prepovedal, prepovedi pa je v naslednjem letu sledil izgon iz dežele, je natisnil v Ljubljani 26 del v slovenskem, nemškem in latinskem jeziku.

V zadnjih letih prihajajo nenavadno hitro na dan številni novi in doslej neznani slovenski in hrvaški protestantski tiski. Poročila o teh najdbah so v raznih strokovnih časopisih, njih pregled pa je dal Mirko Rupel v delu »Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja«, Ljubljana 1954. Že po objavi tega dela pa je našel Oskar Sakrausky v Zagoričah na Koroškem doslej neznan slovenski protestantski katekizem, ki ga je tiskal Mandelc v Ljubljani leta 1580 in o tem poroča v razpravi: Ein bisher unbekannter slowenischer protestantischer Katechismus aus dem Jahre 1580. Ta razprava je objavljena v zborniku »900 Jahre Villach«, Villach 1960, str. 447—457. (Fotokopija tega katekizma se že hrani v rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.) Novo odkriti katekizem bi bil torej 27. v vrsti Mandelčevih ljubljanskih tiskov. Videli pa bomo, da Neuwe Zeytung iz leta 1578 kljub bibliografski in zgodovinski tradiciji ne moremo z vso gotovostjo uvrščati med Mandelčeve tiske. Skupaj z novo odkritim katekizmom ostane torej še vedno le 26 dokazanih njegovih tiskov.

Lažje rešljivo je vprašanje rudarskega reda nadvojvode Karla. Ta knjiga je izšla v dveh različnih izdajah, eno je tiskal Mandelc leta 1577, v drugi pa nista navedena niti tiskar niti letnica. To dejstvo je povzročilo v starejši literaturi določene zamenjave in nejasnosti. Gotovo je, da rudarskega reda brez navedbe tiskarja in letnice ni tiskal Mandelc, temveč je izšel v Ljubljani ob koncu XVII. ali v začetku XVIII. stoletja.

Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani hrani tri Mandelčeve tiske. V popis uvrščam še četrti dvomljivi Mandelčev tisk, to je Neuwe Zeytung iz leta 1578. Opis vsakega izmed teh tiskov delim v štiri odstavke. Za kratkim naslovom in letnico izdaje je podroben bibliografski popis dela, sledi kratka vsebina knjige. V tretjem odstavku popisujem posamezno knjižno enoto in navajam tu poleg izvora, rokopisnih beležk in vezave še druge značilnosti. V četrtem odstavku podajam slednjič za vsako delo še kratek pregled važnejše literature in drugo problematiko.

Ker so vsi Mandelčevi tiski velike knjižne in kulturnozgodovinske redkosti, bi bilo koristno podrobno popisati tudi vse doslej znane primerke, ki se hranijo po drugih knjižnicah v Sloveniji.

SPINDLER Krištof: Ain Chriftliche Leichpredig. Bey der Begrebnus... Hörwarden Freyherrn zu Auerperg... 1575.

Ain Christliche Leichpredig. Bey der Begrebnus / weyland des Wolgebornen Herrn / Herrn Hörwarden / Freyherrn zu Auerfperg / Erbkammer in Crain / vnd der Windischen March / Röm: Kay. May. etc. auch Fürst. Durchl. Ertzhertzen Carls zu Osterreich etc. Rath / vnd Landshauptman in Crain / Obristen Leutenandt an den Crabatischen vnd Mör. Gränitzen / fäliger Gedächtnuß / als er den 22. tag Septemb. dices 1575. Jars / in dem beschehnen Thürkenn einfall / bey Budatschku / in Crabaten / von dem Erbfand vmbkommen / vnd hernach den 25. gedachts Monats Septemb. fein Leichnamb gehn Laybach gebracht / vnd in der Burger Spital Kirchen dafelbft / ehrlich vnnnd Christlich / mit groffer vnd gemainer Klag vnd wainen / zur Erden bestätiget worden. Gehalten Durch / M. Christophorum Spindler / Ainer Erfamen Landtschafft dafelbft in Crain bestelten Predicanten.

Gedruckt zu Laybach / Durch Hannß Man- nel / Anno M. D. LXXV. A₁₋₄ do E₁₋₄ listov (= 20 listov). 18,5 cm (prva številka pomeni vedno mero knjižnega hrbita) × 14,5 cm.

Delo je posvečeno Herbertovi vdovi Kristini, rojeni Spaur-Vallör (list A_{2/a}). V predgovoru pravi Spindler, da se je odločil pridigo, ki jo je imel pri pogrebu njenega soproga, pripraviti za tisk, da bi jo le-ta lahko doma brala, ker se zaradi slabosti ni mogla udeležiti pogreba, pa tudi da bi jo lahko

brali prijatelji in vsi težko preizkušeni v svojo tolažbo (list A₂₋₄). Pridiga sama je razdeljena v dva dela, katerih prvi govori o junaških delih Jude Makabejca (list B_{1-2/a}), drugi pa paralelno s prvim o življenju in delih Herberta Turjaškega (list B_{2/b} do E₄).

V Knjižnici Narodnega muzeja ima knjiga signaturo 4884. Bila je last barona Erberga in je imela v njegovi biblioteki v Dolu pri Ljubljani signaturo VV¹. (Erbergove zbirke so prišle v last Deželnega muzeja v Ljubljani leta 1880). Na naslovni strani je Erbergov žig in še prečrtana notica napisana s črnilom, od katere je čitljiva samo letnica 1643. Od impresuma navzdol je naslovni list odrezan. Na prvi strani prednjega ščitnega lista je napravljen s črnilom vpis: »Ex collectione L. B. ab Erberg 1795« in še »in Lustthaler Bibliothek befinden sich 2 gleiche und ser selten Kostbare alte Bücher«. Na praznem listu A_{4/b} so tile latinski in španski verzi, ki se nekako prilegajo vsebini knjige:

Vive Vt Vivas

Vivito Venturam Valeas Vt Vivere Vitam.
Vita Viri Vt Vento Vana Vel Vmbra Volat.
(Živi, da boš živel.

Živi, da boš mogel dobro živeti prihodnje življenje.

Življenje moža beži kakor v vetru znabiti lahna senca.)

Si la Vida da la muerte y la muerte da la Vida.

porq̄ la Vida es querida y la muerte aborreçida.

(Tako življenje daje smrt in smrt življenje, zakaj življenje je dragoceno in smrt grozljiva.)

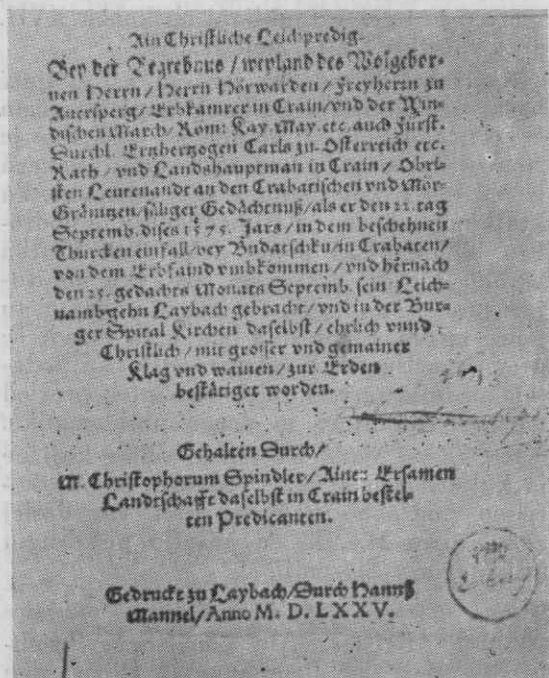
Na listu B_{1/a} je deloma obrezana latinska marginalija. Manjkajoče znake dopolnjujem v okroglem oklepaju, obrezane dele besed pa v oglatem oklepaju:

N. (ota) B. (ene) Haereticus...?

Suffragia def[unc]
tor(um) ex purgato[rio]
n(on) negant et n[on]
admittant (,) lib[er]
Machabaeoru(m)
iste tame(n) eo
approbat.

(Pomni dobro. Krivoverci molitev za mrtve v vicah niti ne zanikajo, niti ne priznajo. Znana knjiga Makabejcev pa jo vendarle odobrava.)

Na zunanji strani obeh platnic je v zlati barvi odtisnjen Erbergov grb. Hrbet je vezan v usnje, platnice so kartonirane.

Naslovna stran Spindlerjevoga spisa

V Bibliotheca Carnioliae knjigo navaja Pohlin,² Jožef Erberg pa jo obravnava v svojem rokopisnem poizkusu kranjske literarne zgodovine.³ Arko napačno piše, da je to prva v Ljubljani tiskana knjiga.⁴ Radics je videl knjigo le v Erbergovi biblioteki v Dolu in je tekst ponatisnil v svoji monografiji o Herbertu Turjaškem.⁵ V bibliografiji Mandelčevih nemških tiskov je ta edini znani Erbergov eksemplar popisal tudi Ahn.⁶ Gaber ima tisk celo za prve v Ljubljani tiskane »novine«.⁷ V seznamu Mandelčevih tiskov jo navaja tudi Slovenski biografski leksikon.⁸ Po dosedanjih raziskavah kaže, da je knjiga unikat.

KHISL Jurij: Hörwarten Freyherrn zu Aursperg ... anfehenliche Thaten ... 1576.

Hörwarten Freyherrn zu Aursperg / etc. Warhafftige / Ritterliche / anfehenliche Thaten: Wie er die zeit seines lebens / seinem lieben Vatterland in Politischen / auch anfehenlichen Kriegsbeuelchen gedient / deffen Wolfart aignem leben fürgezogen / vnd auff den 22. Tag Septemb: des 75. Jars / von den Türcken bey Wudatscheki vnuerlehens vberfallen / vbermannet / vnd nach mit aigner hand von den Feinden genommen Rach / im Kampff Ritterlich vmbkommen / damit dem Vatterland vnd der Natur schuldige pflicht abgelegt. Durch Herrn Georgen Khisl zum Kaltenbrunn / Erbdruchfassen der Fürstl: Graffschafft Görtz / inn Lateinischer Sprach beschriben / vnd Hansen Khratzenpacher verdeutschet.

Gedruckt in der Fürstlichen Hauptstatt Laybach im Fürstenthumb Crain / durch Hans Mannel. ANNO M. D. LXXVI. A—A_{iiij} do K—K_{iiij} listov (= 39 listov). 18 cm × 13,5 cm.

Delo je Khratzenpacherjev prevod v 1575. letu izšlega latinskega dela Jurija Khisla z naslovom »Herbardi Avrspergy Baronis ... Vita et Mors...« Na listu A_{ij} navaja prevajalec vzroke, ki so ga nagnili, da je prevod oskrbel. Delo obravnava od lista A_{iiij} do K_{iiij} v kratkem izvor rodbine, nato pa življenje in konec Herberta Turjaškega in pomen njegove izgube za Notranjo Avstrijo. Nekrolog je napisan stvarno, z dobrim poznavanjem dejstev in ne deluje kot panegirik. Le prevajavec se tako suženjsko drži sicer lepega latinskega teksta, da je nemščina včasih komaj umljiva.

Knjiga ima signaturo 2024 in je bila Erbergova last. V njegovi biblioteki je imela signaturo VV.⁹ Na naslovni strani ima Erbergov žig in žig Kranjskega deželnega muzeja. Na

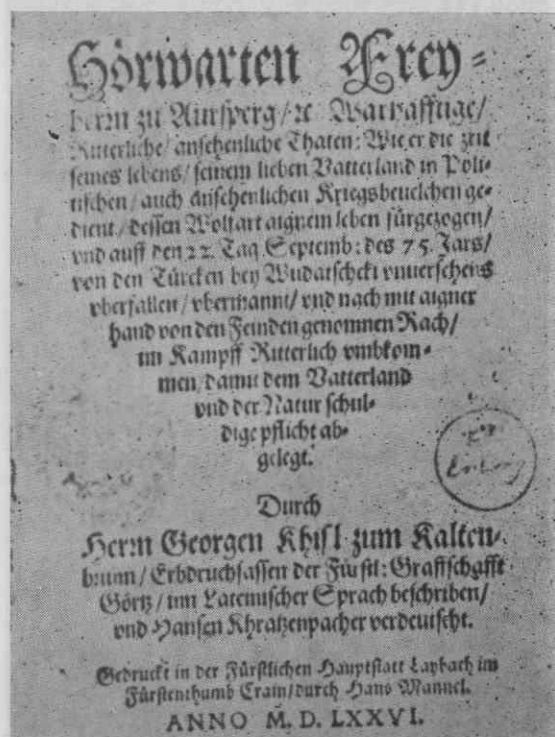
prvi strani prednjega ščitnega lista je vpis s črnilom: »Ex collectione L. B. ab Erberg«. Vezava je enaka kot pri Spindlerjevi pogrebni pridigi (sign. 4884).

Pohlin nemškega prevoda ne pozna, le latinski original.¹⁰ Erberg je imel v svoji knjižnici celo dva izvoda, vendar delno tiskana z različnimi črkami. Tako ima naš izvod naslov in prve tri liste tiskane z drugimi črkami, kot ostali tekst.¹¹ Natančneje ga je obdelal Radics, ki omenja, da sta mu znana dva primerka: v Študijski biblioteki v Ljubljani (NUK sign. R 7006) in drugi v privatni lasti.¹² Samo ta dva izvoda sta znana tudi Ahnu.¹³ Hoff piše, da je knjiga tudi v Auerbergovi biblioteki v Ljubljani, ni pa jasno, ali misli Khislov latinski original ali nemški prevod.¹⁴ Arko se je zopet zmotil v navedbi letnice.¹⁵ Podatki so še v Slovenskem biografskem leksikonu.¹⁶

NEW auffgerichte Pergwerchß Ordnung ... 1577.

Fürftlicher Durchleücht Ertzhertzogen Carls Zu Osterreich / etc. New auffgerichte Pergkwerchß Ordnung / vber all Eifen Pergk: vnd Hamerwerch des Fürstenthumbs Crain / vnd Fürftlichen Graffschafft Görtz.

Gedruckt zu Laybach durch Hans Mannel / Anno M. D. LXXVII. (IV) + XXVII listov. 26,5 cm × 19 cm.

Naslovna stran Khislovega spisa

Prvi dve besedi naslova in letnica so tiskani v rdeči barvi. Med naslovom in impresumom je lesorez grba avstrijskega nadvojvode. Na listu (II) razglša avstrijski nadvojvoda Karel, da je po zgledu svojega pokojnega očeta, cesarja Ferdinanda, ki je 3. januarja 1550 izdal rudarski red za Kropo, Kamno gorico in Kolnico v uradu Radovljica, dal napraviti podoben red za vso vojvodino Kranjsko in grofijo Goriško, ker je tu še mnogo drugih rudnikov, da se bodo povsod držali podobnih dobrih predpisov. Na listu (III) in (IV) je register. Rudarski red, ki ima 36 poglavij in sklep (na listih I—XXVII), je bil potrjen v Gradcu 23. februarja 1575. Za sklepom so podpisi članov komisije.

Naš izvod ima signaturo 3675. Na hrbtni strani prednjega marmoriranega knjigoveškega lista ima vpis s črnilom: »Hans Hagenmiller München 1890«, na prvi strani zadnjega marmoriranega lista pa vpis s svinčnikom MKE/Hag. 20. VI. 90. Na naslovni strani je komaj viden žig Kranjskega deželnega muzeja, starejših žigov muzeja pa ni. Na prvi platnici je vtisnjen zlat grb z napisom »MAX Comte de Preyding«. Zato sklepam, da je knjiga prišla najprej leta 1890, toda pred letom 1918 z Bavarskega v last Deželnega muzeja. Hrbet je vezan v usnje, platnice pa so kartonirane.

Naslovna stran rudarskega reda iz l. 1577

Pohlin navaja to delo v Bibliotheca Carnioliae.¹⁷ Tudi Erberg ga je imel v svoji knjižnici pod signaturo F IV¹⁸ (ta izvod je danes v Državnem arhivu Slovenije) in ga je zabeležil v svojem poskusu kranjske literarne zgodovine.¹⁹ Arko meni, da je Mandelc tiskal to knjigo 1575. leta.²⁰ V bibliografiji Mandelčevih nemških tiskov pravi Ahn, da je unikat dela v Študijski knjižnici v Ljubljani²¹ (NUK sign. 19236). Tudi naš tu popisani primerek je bil takrat torej neznan. V vrsti Mandelčevih tiskov delo našteva tudi Slovenski biografski leksikon.²²

Kakor sem že omenil, obstaja poleg Mandelčevega natisa iz leta 1577 še neki drugi natis, ki je vsebinsko identičen s tem, ne pa tudi jezikovno. Tiskan je v sodobnejši nemščini. Naslov se glasi: Fürftlicher Durchleucht Ertz-Hertzogen Carls Zu Oefferreich / etc. Neu-auffgerichte Pergkwerchs-Ordnung / über all Eifen Pergk- und Hammerwerch deß Fürstenthumbs Crain / und Fürftlichen Graffschafft Görtz. Gedruckt zu Laybach / in difem Jahr.

Ker nista navedena tiskar in letnica izdaje, so v literaturi pri navajanju obeh rudarskih redov nejasnosti in zamenjave. V delu »Geschichte Krains« Dimitz prav to izdajo brez letnice šteje med Mandelčeve tiske.²³ V razpravi »Ueber des Anton Vramecz Chronika vezda« je Radics še zapisal, da je Mandelc tiskal rudarski red leta 1575,²⁴ v kasnejšem delu »Geschichte des Deutschen Buchhandels in Krain« pa ga pravilno postavlja v leto 1577.²⁵ V Dolu sta bila v knjižnici oba rudarska reda; ta, brez navedbe tiskarja in letnice pod signaturo F VI.²⁶ Erberg postavlja ta ponatis v rokopisnem poskusu kranjske literarne zgodovine pod letnico 1688.²⁷ A Jožef Tadej Mayr, takratni ljubljanski tiskar, je v osemdesetih letih XVII. stoletja in tudi še kasneje res tiskal razne sodne rede, deželne ročine in podobna deželna prava, vendar je povsod kot tiskar tudi naveden. Ta rudarski red v Narodni in univerzitetni knjižnici (sign. 6713) je iz knjižnice Žige Zoisa in ima njegov lastnoročni vpis: »Der Original Druck dieser Bergwercks-Ordnung geschach zu Laibach durch Hannß Mandl 1577. Ein Exemplar davon befindet sich in der Baron Erbergschen Bibliothek / : mit unsern ahnlich alten Hand-Vest-Gerichts- Polizey-Ordnungen etc. in einem Bande zusammengebunden sub N. 643: / womit ich gegenwärtige Auflage verglichen und treü nachgedruckt befunden habe. 5. April 1796. S. Z.«. Ta izvod je zanimiv še posebej zato, ker ima poleg impresuma: »Gedruckt zu Laybach in difem Jahr« s črnilom pripisano letnico 1739. Na kartotečni list je pa

vnesena pripomba /Fridrich Reichhard 1739/. (Adam Friderik Reichard je bil v tej dobi namreč tiskar v Ljubljani.) Ni znano, kakšen razlog je vodil pisca beležke, da je vpisal to letnico v knjigo. Nerešeno ostane še vedno, zakaj ima ta natis nepopoln impresum in tudi točna letnica izdaje še ni ugotovljena. Knjižnica Narodnega muzeja ima Erbergov eksemplar te knjige (sign. 4010) in še duplikat (sign. 3823), katerega je podaril muzeju leta 1838 Edvard Urbas, oskrbnik gradu Rekštanj (Ruckenstein) v dolini Mirne na Dolenjskem.²⁸

NEUWE Zeytung ... Wie der Türck ift den
28. tag Marcij für die Statt Medlinge
gezogen ... 1578.

Neuwe Zeytung. Ein Warhafftige vnd erfchröckliche Neuwe zeytung / Wie der Türck ift den 28. tag Marcij / für die Statt Medlinge gezogen / vnd eingenommen hat / Wie er allda zwey Taufent Menschen vmbbracht vnd wegg geführt hat / vnd wie er darnach den zwölfften tag Aprilis von den Windifchen vnd Krapadifchen Bawren / mit zwölf Taufent Mann gefchlagen ift worden / etc. Anno. M. D. LXXVIII. (A) + A_{ij} + A_{ijj} + (A_{ijj}) listov (= 4 liste). 19,5 cm × 15 cm.

Na naslovni strani je med naslovom in letnico izdaje lesorez, na katerem je upodobljen boj turške in krščanske vojske, v ozadju je obzidano mesto. Vsebina prve vesti je znamenito poročilo o obleganju in zavzetju Metlike (?), sledi vest o dogodkih pri Bihaću in tretja vest o ženitnih pogajanjih ruskega carja za sestro nemškega cesarja.

Knjiga, ki nosi signaturo 3414, je bila last Zgodovinskega društva za Kranjsko in je z drugo lastnino tega društva prišla v Deželni muzej leta 1885. Na naslovni strani ima žig: »Historisches Verein für Krain«. Na hrbtni strani naslovnega lista pa ima poleg obeh kasnejših muzejskih žigov še žig: »Ad Bibl. Acad. Land.«. Hrbet je vezan v usnje, platnice so kartonirane.

Čeprav na letaku kraja izida in imena tiskarja ni, je doslej v vsej zgodovinski in bibliografski literaturi veljalo, da ga je natisnil Mandelc v Ljubljani, zlasti pa so mislili, da poroča o obleganju in padcu Metlike in o bitki pri Metliki. Zanimiva lesorezna podoba pa je reproducirana v mnogih zgodovinskih in podobnih delih do najnovejših publikacij. Če zanemarimo avtorje, ki so letak v glavnem le navajali med Mandelčevimi tiski, lahko rečemo, da ga je obširneje obravnaval Radics v razpravi: Ueber Anton Vramecz »Chronika vezda« in iskal dokaze,

da je tiskan v Mandelčevi tiskarni. Po njegovem mnenju je celo mesto na lesorezu podobno Valvasorjevi upodobitvi Metlike.²⁹ Ne morem sicer zanikati, da nekih osnovnih podobnosti ni, vendar so te značilnosti: obzidje, stolpi in cerkev, skupne vsem srednjeveškim mestom. Bibliografsko ga je obdelal Ahn.³⁰ V članku: »Neuwe Zeytungen« aus Johann Mannels Druckerpresse, pa ga je tudi v celoti ponatisnil in navedel dvoje nahajališč: 1. v Deželnem muzeju v Ljubljani in 2. v mestni biblioteki v Zürichu.³¹ V seznamu Mandelčevih tiskov ga najdemo tudi v Slovenskem biografskem leksikonu.³² Gaber celo pravi, da je to prvi ljubljanski ilustrirani list.³³

Prav Gaber pa je po končani razstavi slovenskega novinarstva, ki je bila v Ljubljani 1937. leta, zapisal da Neuwe Zeytung iz leta 1578 ni Mandelčev tisk. Za to razstavo je bilo zbranih na enem mestu več Mandelčevih in drugih starih tiskov in je bila tako omogočena primerjava črk. Gaber je ugotovil, da Mandelc sploh ni imel takih črk, s kakršnimi je tiskan ta letak.³⁴ Za primerjavo pridejo v poštev le nemški tiski, slovenski in latinski odpadejo. Vsi trije tu obravnavani nemški tiski so res tiskani z drugačnimi črkami, kot Neuwe Zeytung. Tudi papir teh tiskov je boljše kvalitete.

Še tehtnejši pa je dokaz Stanka Juga, ki je v svoji disertaciji na osnovi arhivalnega gradiva ugotovil, da poročilo letaka o bojih pri Metliki ne drži; možno je torej, da je izmišljeno ali vsaj močno pretirano, ali pa da pod »Medlingen« ni mišljena Metlika, temveč kak drug kraj. Oblika Medlingen je za ta čas precej nenavadna, ker v skoraj vseh sodobnih arhivalijah stoji Mötling ali Mötting.³⁵ Dvomim, da bi v Ljubljani tiskali tako neresnično vest, saj Metlika le ni tako daleč od Ljubljane, da tu o dogodkih ne bi bili hitro in točno obveščeni.

Kljub bibliografski tradiciji torej ni dokazano, da je ta letak tiskan v Ljubljani v Mandelčevi tiskarni, nekatera dejstva govorijo močno za to, da ga moramo prepustiti drugemu tiskarju in seveda tudi drugemu kraju.

OPOMBE

Viri in literatura: Verzeichniss der Bücher in der Freiherrl. Erbergischen Bibliothek. Im Jahr 1798. (Rokopis v Državnem arhivu Slovenije). — Erberg Jožef, Versuch eines Entwurfes zu einer Literar-Geschichte für Krain ... 1825. (Rokopis v DAS). — Pohlin Marko, Bibliotheca Carnioliae MHVK 1862. — Klun Vinko Fereri, Aeltteste Denkmale der Buchdruckerei in Krain MHVK 1851. — Isti, Beiträge zur Literatur-Ge-

schichte von Krain MHVK 1852. (Oboje iz Erbergovega rokopisa: Versuch eines Entwurfes zu einer Literar-Geschichte für Krain). — Arko Albin, Tristoletnica tiskarstva v Ljubljani. Ljubljana 1875. — Radics Peter, Herbard VIII. Freiherr zu Auersperg (1528—1575) ein krainischer Held und Staatsmann, Wien 1862. — Ahn Friedrich, Johann Mannels deutsche Druckwerke MMK XIX 1906. — Gaber Ante, Skozi stoletja za našim novinarstvom; Razstava slovenskega novinarstva. Ljubljana 1937. — Slovenski biografski leksikon. Ljubljana 1925 sl. — Radics Peter, Geschichte des Deutschen Buchhandels in Krain; Archiv für die Geschichte des deutschen Buchhandels VI 1881. — Hoff Heinrich Georg, Historisch-statistisch-topographisches Gemälde von Herzogthume Krain und demselben einverleibten Istrien. Laibach 1808. — Dimitz August, Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. III. Laibach 1875. — Radics Peter, Ueber des Anton Vramecz »Chronika vezda« MHVK 1861. — Zweiter Jahresbericht des Landes-Museums in Herzogthume Krain. Laibach 1858. — Ahn Fridrich, »Newe Zeytungen« aus Johann Mannels Druckerpresse; Mittheilungen des österr. Vereines für Bibliothekswesen II 1898. — Gaber Ante, Razstava slovenskega novinarstva; Kronika slovenskih mest V 1938. — Jug Stanko, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko od prve tretjine 16. stoletja do bitke pri Sisku (1593) ZČ IX 1955.

1. Verzeichniss der Bücher, XLVII. — 2. Pohlen, Bibliotheca Carnioliae, 51. — 3. Erberg, Versuch eines Entwurfes, 23, 24 in Klun, Aelteste Denkmale, 2 ter isti, Beiträge zur Literatur-Geschichte, 66. — 4. Arko, Tristoletnica tiskarstva,

9. — 5. Radics, Herbard, XVI, 368—380. — 6. Ahn, Johann Mannels deutsche Druckwerke, 9—12. — 7. Gaber, Skozi stoletja za našim novinarstvom, 199. — 8. Logar, Mandelc SBL II 39. — 9. Verzeichniss der Bücher, XLVI. — 10. Pohlen, Bibliotheca Carnioliae, 50. — 11. Erberg, Versuch eines Entwurfes, 26, 27 in Klun, Aelteste Denkmale, 2, 3 ter isti, Beiträge zur Literatur-Geschichte, 66. — 12. Radics, Herbard, VIII sl. in isti, Geschichte des Deutschen Buchhandels, 77. — 13. Ahn, Johann Mannels deutsche Druckwerke, 15—15. — 14. Hoff, Historisch-statistisch-topographisches Gemälde III, 131. — 15. Arko, Tristoletnica tiskarstva, 10. — 16. Glonar, Khis(e)l SBL I, 454 in Logar, Mandelc SBL II, 40. — 17. Pohlen, Bibliotheca Carnioliae, 10. — 18. Verzeichniss der Bücher, CXLV. — 19. Erberg, Versuch eines Entwurfes, 50 in Klun, Beiträge zur Literatur-Geschichte, 67. — 20. Arko, Tristoletnica tiskarstva, 12. — 21. Ahn, Johann Mannels deutsche Druckwerke, 16—18. — 22. Logar, Mandelc SBL II, 40. — 23. Dimitz, Geschichte Krains III, 190. — 24. Radics, Ueber des Anton Vramecz »Chronika vezda«, 85. — 25. Radics, Geschichte des Deutschen Buchhandels, 77. — 26. Verzeichniss der Bücher, CXLV. — 27. Erberg, Versuch eines Entwurfes, 87 in Klun, Beiträge zur Literatur-Geschichte, 69. — 28. Zweiter Jahresbericht des Landes-Museums, 29, 50. — 29. Radics, Ueber des Anton Vramecz »Chronika vezda«, 85—87. — 30. Ahn, Johann Mannels deutsche Druckwerke, 19. — 31. Ahn, »Newe Zeytungen« aus Johann Mannels Druckerpresse, 3—8. — 32. Logar, Mandelc SBL II, 40. — 33. Gaber, Skozi stoletja za našim novinarstvom, 203. — 34. Gaber, Razstava slovenskega novinarstva, 30, 31. — 35. Jug, Turški napadi, 51—53.

